

scheiding wilde, . . . bij de bewoners van de Veluwe gehoor (heeft) gevonden, doordat hij zaken poneerde waarin zij zich herkenden en die door de (latere) Gereformeerde Bond zijn overgenomen'. Ook deze ziet haar richting als de enig juiste, verzet zich tegen modernisme én midden-orthodoxie, en heeft duidelijk piëtistische trekken.

Met Schram wil ik deze lijn tussen het denken van vdB. en van de latere Gereformeerde Bond in de NHK onderkennen. Maar er zijn ook verschillen! *Eén daarvan* kan blijken uit Schrams mededeling dat vdB., ondanks zijn uiteindelijke meegaan met Kuiper, inzake de discussie met de ethischen 'toch geprobeerd heeft allerlei kontakten in stand te houden', en evenals de ethische theoloog Gunning 'gemeenschappelijke (dus ook eigen) schuld' wilde erkennen (95-96). In dit verband is een vergelijking interessant met Hoedemaker, één van Kuipers oorspronkelijke bondgenoten, die hem anders dan vdB. niet in de Doleantie zou volgen, en na 1890 voorman van de Confessionele Vereniging werd. Toen het omstreeks 1900 kwam tot een toenadering tussen Hoedemaker en de zojuist genoemde Gunning over de reorganisatie tot hervormde volkskerk, vormde dit één van de drijfveren voor het ontstaan van de Gereformeerde Bondsrichting. Deze achtte een volkskerkkonceptie, waarin zich ook ethischen zouden kunnen vinden, een bedreiging voor het belijdend karakter van de kerk. Deze gang van zaken kan een aanwijzing inhouden, dat ook vdB. voor dergelijke keuzen zou zijn komen te staan, als hij niet gedoleerd had.

Nu was het verschil tussen Hoedemaker en vdB. juist de afwijzing door de eerste van de 'radicale tuchtuitoefening en (het) sectarisch-confederatief kerkverband', dat deze laatste volgens Schram (97) voorstond.

Daarom zou óók vdB. - ware hij blijven leven - moeite gehad hebben met de volkskerkkoncepties zowel van Gunning als van Hoedemaker. Maar - en dat is een *tweede verschil* met deze groepering - óók met de kerkkonceptie van belangrijke delen van de *Gereformeerde Bond* en de relatief passieve opstelling in de NHK die daaruit voortvloeide. Hoewel vdB. en de latere Gereformeerde Bond een oriëntatie op de 'Nadere Reformatie' deelden, was *het piëtisme van vdB. activistischer en diens opstelling meer gericht op het aanbrengen van daadwerkelijke veranderingen in kerk, staat én maatschappij dan in het geval van vele 'gereformeerden' die niet met de Doleantie meegingen.*